

Сергей Герджиков

Ум, проумяване и мислене

Публикувано в: *Philosophia Prima* 1. Съвременни митове и философствоне. Философски факултет, катедра Философия. УИ „Св. Кл. Охридски”, 2007, № 1, 111–126

§ 1

Умът поначало няма форма. Това е постигнато от будистката философия и медитативна практика. Гръцкото *noûs* е близко по значение.

Чистият ум е свидетел на живота, живеейки като независим.

Чистият ум е ум без мисъл.

Той няма обект. Чистият ум не е съзнаване-на-нещо.

Този ум не служи на понятията и не си служи с понятия.

Разбира се, в нашия свят умът е неотделим от телесния индивид.

§ 2

Той се насочва и става интенционален.

Умът се фокусира в своя обект и про-умява обекта независимо от понятието.

Той осветява определена част от света, без необходимо да разпознава, описва и обяснява. Когато осъзнавам чисто, без разпознаване на ‘нещо’, осъзнавам сетивното възприятие. То още не е ‘книга’, ‘дума’, ‘стол’, или ‘планина’. Осъзнаването на сетивна форма с цвят, звук, мирис, вкус, допир не означава разпознаване на ‘ябълка’ и все пак е цялостно. Така бихме осъзнали нещо на чужда, съвсем различна планета.

Този ум намира света преди мисленето и езика.

§ 3

Двойката ‘ум (дух)–тяло’ е описание, а не перцепция на реалити. Релациите ‘тяло–дух’, ‘мозък–мислене’ и ‘физично–психично’ са подобни на релацията ‘език–преживяване’. Всички тези мъчителни проблеми са плод на онтологизиране на конвенции. Ако тези конвенции на описание и носещите ги думи - свят, Аз, възприятие, мислене, отпаднат или се олекотят, отпадат и неразрешимите онтологични въпроси.

Съответствието между свят, тяло и душа е странно. Във висока степен това разграничение е изкуствено и трябва да се преразгледа в светлината на силните критики на психофизичния дуализъм (*ан-атман* в будизма, картината на психофизичните дхарми, Хюмовия феноменализъм, критиката на Рорти).

Но е ясно, че има едноформеност на тяло и душа, на физично и психично. Тя е трудно постижима и връзките са трудно изводими. Защото не знаем общия корен на формата на света, тялото и менталността на човека. Подобна аналогия е, когато компютърът проумява съответствието на софтуера, хардпаметта и изображението на монитора, но не знае как се получава и какви са потоците (‘причинните връзки’), които правят актуално това съответствие.

§ 4

Франц Brentano изследва психичните феномени и ги нарича интенционални за разлика от физичните. Интенция (*intentio*) е латинска дума. Ето как Франц Brentano определя интенционалността: Всеки психически феномен се характеризира с онова, което схоластите от средните векове наричат интенционална (или понякога ментална) ин-екзистенция на обект и което ние бихме нарекли, макар и не съвсем ясно, референция (*Beziehung*) към съдържание, насоченост (*Richtung*) към обект (което в нашия кон-

текст не трябва да се разбира като нещо реално) или иманент-обектно качество (*immanente Gegenständlichkeit*).

Всеки психичен феномен съдържа нещо като свой обект, макар и не всеки по един и същ начин. В представата (*Vorstellung*) нещо е представено, в създението нещо се утвърждава или отрича, в желанието нещо е желано и т. н. Тази интенционална ин-екзистенция е специфична само за психичните феномени. Нито един физичен феномен не показва нещо като това. И така, ние можем да определим психичните феномени чрез това, че те са такива феномени, които съдържат обекти в себе си чрез интенция. В действителност тази първа характеристикация на психологически феномен използва две фрази: ‘интенционална ин-екзистенция’ и ‘отнасяне към съдържание’ (Spiegelberg 1963: 36-37).

Едмунд Хусерл възприема интенционалността като базова феноменологична структура на съзнанието. Интенционалността е смислообразуваща активност на съзнанието, което конструира чрез смисъл цялостни предмети на основата на усещанията.

§ 5

Преди всичко насочеността не е в посока вътрешно-външно. Умът не може да е насочен ‘навън’, към предмет, защото той не е ‘вътре’. Насочеността навън е само на тялото, на очите, да речем. Когато умът ми съзерцава облак в небето, той не е насочен навън, а е идентичен със заостреното ми внимание, в което се открива облакът. Когато пък той е насочен към моя зъбобол, той очевидно не е насочен навън. Най-ясно е не-насочването навън спрямо една ментална форма, да речем, мисъл. Умът е зает с мисъл за самия ум. Тогава е ясно, че няма насоченост навън.

“В представата (*Vorstellung*) нещо е представено, в създението нещо се утвърждава или отрича, в желанието нещо е желано и т. н.” (Хусерл). Да, но фактически това съвсем не е така ясно и категорично. Често си представяме нещо неясно, утвърждаваме нещо неопределено, не знаем какво искаме и т. н. Тук сякаш се появява една асиметрия на определен модус на съзнанието и неопределена референция. И ако откажем тази асиметрия и кажем, че ние имаме представа само доколкото си представяме *нещо* и ни боли само доколкото ни боли *нещо*, тогава по какво се различава актът на представяне от представяното нещо или актът на боленето от нещото, което боли? Не е ли това чисто словесно разделение?

§ 6

Експеримент. Нека проверим може ли да се вмъкне още една инстанция по линията съзнаване-на-нещо. Без съмнение! Тук можем и даже трябва да прибавим примерно един Аз: “Аз си представям Пегас.” Допълваме ‘интенционалната структура’ ‘действие – предмет’ с елемента ‘субект’. Но не е ли това граматическо разгръщане на един неделим феномен?

§ 7

Вярно е, че психичното за разлика от физичното някак ‘се отнася към предмет’. Тук думите са отчайващо неточни и слаби. Те не биха могли да предадат качеството съзнаване, както думата ‘зелено’ не предава качеството зеленина.

Тук е хваната една асиметрична форма на съзнаването, което е неопикуемо ‘у дома си’, което е самият ум, самият аз (не ‘Аз’). Това е съвсем не физическо – физическото няма съзнание, то е предмет на съзнанието. Но тази форма изисква разграничение ‘психично–физично’, а то е в много отношения фиктивно.

§ 8

А винаги ли умът има предмет? Съвсем не. Умът може да бъде изчистен от предмети и това е обикновеното неволно изключване на мисленето или всепризната цел на медитацията, която се постига от всеки след някаква подготовка. Умът прекрасно

може да се остави сам на себе си да се самоосъзнава, и то непосредствено, а не като някаква мислима ‘същност’ или предмет.

Но трябва да се признае, че умът се насочва спонтанно към предмети в пространството и времето и това е неговата ангажираност с живота на телесния индивид. ‘Насочеността навън’ може да се разбере чрез ‘експанзивността’ на живота, от който съзнанието е неотделимо, и по-специално - възприятието на времето и пространството.

Менталното далеч не е интенция. Когато се радвам или изпитвам болка, далеч не винаги е налице обект. Същото се отнася до състоянията на спокойствие, блаженство, медитация. Опръзнването на ума от съдържание, което е съзнателна цел на Дзен, е по определение встрани от всяка интенция. Спонтанното изключване на съзнанието от обектите в света, с което ние си почиваме, е неинтенционално. Самадхи като върхна цел на йога е свръхинтенционално.

§ 9

Психофизичният проблем се ‘разтоварва’ от своята тежест.

‘Психичното’ като особено качество е концепт, знак, артефакт. ‘Физичното’ - също. Няма някаква психична или физична Реалност. Светът не може да се определя като физичен, биологичен, психичен или психофизичен.

Нима можете да отделите процеса на протичане на болката по вашите нерви и нейното усещане като болка? Когато се заемете с подходящо точно изразяване на ситуацията с апарата на дуализма, намирайки две начала, то как те си взаимодействат все пак? Но ако описвате феномените като живи актове на усещане, възприятие, мислене и т. н., каквито те са, между тях няма пропаст тяло–душа.

§ 10

Пропастта е друга. Вие не можете да видите моите цветове в моя ум. Това е погрешна езикова постановка, резултат от научната нагласа, в която нещо, което не се наблюдава, се представя като потенциално наблюдаемо. Допускането за наблюдение на наблюдаващото е погрешна постановка и парадокс, от който се излиза само чрез корекция на нагласата.

§ 11

Мъчителните психофизически и психофизиологически дилеми са плод на смесване на планове на възприятие и описания. Безконечният спор относно цвета, мозъка и светлинните вълни ще се води до неусетното си затихване. Той е неразрешим, защото в света никога не можем да съпоставим тези три звена на въображаемата верига: светлина–око–мозък–цвет. Редуктивните програми за свеждане на цвета до вълни или до състояния на мозъка имат смисъл на изчистване на единния език и описване без пропадания. Обикновеното говорене се справя със ситуацията без недоразумения благодарение на мълчаливото споделяне на видимия свят. В науката няма установено строго съответствие между цвет и дължина на вълната. Има приблизително строго съответствие между пръчиците и колбичките, които отговарят за допълнителните цветове по двойки: синьо-жълто и червено-зелено. Но, разбира се, в мозъка няма никакви цветове. Тук се включват аргументите на послеобразите и представите за цветове.

Цялото това заплитане донякъде е въпрос на коренни дистинкции в западното описание на света (душа–тяло, вътрешен–външен свят). Така или иначе в нашия естествен език не може да се опише виждането на цвета хомогенно. В описването на веригата неусетно за спонтанното описание се прескача пропаст – пропастта между мозъка и виждания цвет.

§ 12

Тук е забележителен опитът за снемане на *mind-body* дихотомията на Ричард Рорти във *Философията и огледалото на природата* (Rorty, 1979 (1998): 27–146). Тези повече от 120 страници относно природата на менталното и отношението към тялото

целят да покажат, че във важен смисъл тази дилема е измислена. И това е наистина така. Но смисълът и аргументите на критиката на Рорти са неприемливи. За него самият ‘дух’ е измислен. За мен описанието ‘дух–тяло’ е артефакт. Отстраняването на тази дилема не е въпрос на дълги спорове относно наличието на душата. То е въпрос на прецизно отделяне на перцептивни планове и описания.

Не са приемливи ходове, в които се показва как въображаеми същества (‘анти-подианияте’) могат да живеят, както те казват, без психика. И че никакви психологически, биологически, поведенчески и философски анализи не могат да удостоверят липсата или наличието у тези същества на същото, което ние наричаме душа (Rorty, 1979 (1998): 83–90). Не може да бъде удостоверена и човешката душа с обективни средства. Този мисловен експеримент на Рорти има стойността на демонстрация, че нито езикът, нито поведението доказват съществуването на душата. Тази реалия е непосредствено изпитвана и живяна. Съвършено във и преди науката е достоверността на живота и душата. Никой няма да се съмнява в това, че ближният има душа поради недостъпността ѝ за наблюдение и неяснотата на философската ѝ категоризация.

§ 13

Пъзелът е езиков и се дължи на различните планове на описание. А те се коренят в асиметрията на възприятието. Възприятието е асиметрично. Не се възприема възприемащото. Свързваме окото, мозъка и визията. Но визията не може да се види, за разлика от окото и мозъка. Не може в една картина да се поместят възприятието и възприеманото, душата и светът, душата и тялото. Тяхното свързване става по предполагаемите причинни линии.

Възприятието не съдържа понятия. Но ние неусетно ги свързваме като представи. Това става по привичния причинен начин. Така свързваме понятието ‘съзнание’ с мозъка и главата. Ако не смесваме живот и артефакт, ще описваме пряко цветния свят и няма да включваме нито светлинните вълни, нито устройството на окото, нито мозъчните състояния, нито психичното. Тогава не нарушаваме хомогенността. Но погледнем ли на гледането от страни, начертаем ли линиите на лъчите, оптиката на окото, ретината и нервите, се губи преходът към визията. Тези образи на виждането не изглеждат изкуствени. Ние можем да гледаме как някой вижда, да направим дисекция на окото и мозъка и да видим всичко това без никаква наука и теории. Но тогава не се натъкваме на теоретичните дължини на светлинните вълни, нито на цвета, както е видян от виждания. И отново имаме един хомогенен фрагмент от света с хомогенно описание. Разкъсването е налице само при погрешното, макар и спонтанно смесване на описанията в експанзиращ опит да навържем три ‘реалности’, всъщност планове на гледане на гледането и на описанието му: собственото виждане, когато гледането не се вижда, а само светът пред нас; чуждото виждане, когато гледането се вижда като апарат; и научното описание, в което принудително са свързани първият и вторият план.

Тук науката със своите артефакти стига до изкуствено съединяване на три инстанции: светлина с честоти, апарат на окото, психически зрителен образ. Това слепване на езиково нехомогенни и концептуално несъвместими неща създава мъка за философите и те си блъскат главите в опити да обяснят виждането.

§ 14

Вариант на решаване на mind-body problem. Не е нужно да се прави избор между физична, физиологична и психична концептуална схема, нито да се правят измъчени редукции (субективизъм, обективизъм). Трите не се свързват в едно цяло и всичко е наред. Няма и защо да се свързват, защото това са артефакти, произхождащи от два плана на възприемане на тази жизнена функция, при това се прибавя и артефактът дължина на вълната.

Релациите тяло-дух, мозък-мислене и физично-психично са подобни на релацията преживяване-език. Всички тези мъчителни проблеми са плод на онтологизиране или превратно описание на неясното различие между живот и артефакт. Ако тези конвенции на описание и носещите ги думи – ‘свят’, ‘Аз’, ‘възприятие’, ‘мислене’, отпаднат или се олекотят, отпадат и неразрешимите онтологични въпроси. Тогава има шанс да се открие наистина тайното и непознатото.

§ 15

Още по-важно е да се установи, че „Аз съзнавам обект“ не е непосредствено изпитване, а е описание. Съзнаването-на-обект (интенцията) (аз съзнавам, че виждам пред себе си дърво) е съвсем не базова структура, както смята Хусерл. Това ‘насочване на съзнанието навън към предмета’ е описание от думите съзнание, навън и предмет (дърво). Във внимателното виждане в собственото си възприятие обаче аз не откривам различните инстанции ‘съзнание’ и ‘предмет’. Но тази цялостна жива реалност може да се опише по друг начин. Например ‘тук дърво’. ‘Тук дърво’ не дели аз-а от света, не говори за насоченост на съзнанието някъде навън. Дървото не е вън от съзнанието, то е извън моето тяло. Съзнанието не е вътре. То е ‘извън’ пространството и негов център. ‘Съзнанието’ не е насочване някъде извън себе си, а фокусиране и конфигуриране на възприятия и представи в света. Дървото не е предмет, а жив момент. Аз-ът като жива форма не е някаква инстанция, а просто живото възприемане, тъждествено на възприеманото. Възприемащ, възприемане и възприемано са езикови структури. Но всичко това се засвидетелства от един дистанциран ум, съвсем не тъждествен на индивидуалното телесно ‘аз’.

Така разбираме, че ‘аз’, ‘предмет’, ‘съзнание’ са описания, а не феномени на света. Феномени на света са небето, земята и морето, дърветата, реките и планините. Все пак енергетично те са най-силно открояващи се. Ако хора от различни култури опишат една и съща ситуация на виждане на дърво, във всички техни изкази ще го има дървото, макар че съвсем не всички ще кажат, че съзнават, че възприемат, че им е дадено, че въобще са някакви ‘аз-ове’.

§ 16

Ето как един популярен философ излага същата тема:

Кен Уилбър в *Без граници* пише: “По-специално, няма граници между субект и обект, ‘Аз’ и ‘не-Аз’, наблюдател и наблюдавано... от всички граници, които човек сътворява, тази между ‘Аз’ и ‘не-Аз’ е най-фундаменталната. Това е границата, която най-трудно бихме отстъпили. В крайна сметка тя е *първата* граница, която някога сме положили... Това всъщност е границата, която утвърждава чувството ни, че сме някакъв отделен ‘Аз’. И ето, че остаряваме, преизпълнени със спомени за преживяното, за да се плъзнем във финалната *нищо*-та на смъртта, т. е. отстъпваме и последната си граница. Границата между ‘Аз’ и ‘не-Аз’ е първата, която начертаваме, и последната, която заличаваме... Едва ли ще съумеем да разграничаваме отделните неща, ако преди това не сме *разграничили* самите себе си *от* тях. Всяка граница, която *вие* създавате, зависи от вашето обособено съществуване, т. е. същата онази първоначална граница, която сте поставили между ‘Аз’ и ‘не-Аз’” (Уилбър, 1979: 68).

“Значи има едно непреодолимо разделение между това, което наричам себе си, моя ‘Аз’, и онова, което наричам ‘не-Аз’, между Аз, който съм ‘тук’ и ‘обектите’ ето ‘там’. Това е разделениято или по-скоро разрывът между преживяващия и света, който бива преживяван. Струва ми се, че ‘тук’, от ‘вътрешната’, ‘отсамна’ страна на границата живее моят ‘Аз’, субектът, който мисли, усеща и вижда, а ‘там’, от другата страна – всичко онова, което определям като ‘не-Аз’, т. е. светът на обектите, моята околна среда, но тя е чужда и отделна от мен.”

В единното или безпределното съзнание чувството за ‘Аз’ се разширява тотално, за да обхване всичко, което някога съм мислил за ‘не-Аз’. Усещането за идентичност се прехвърля върху цялата вселена, към всички светове, висши и низши, проявени и непроявени, сакрални и профанни” (Уилбър, 1979: 69).

“Това със сигурност не са отделни неща. Може ли изобщо да има ‘виждащ’ без ‘виждане’ или без онова, което се ‘вижда’? Истината е, че ‘виждащият’, ‘виждането’ и ‘вижданото’ са просто аспекти на един и същ процес – никога няма да откриете едното от тях, ако ги няма и другите.

Нашият проблем е, че имаме цели три *свята* – на ‘виждащия’, ‘виждането’ и ‘вижданото’ – за една-единствена дейност, преживяването, наричано ‘виждане’. Все едно да опишеш някое водно течение като ‘течащия, течащ, течащото’... Но тъй като сме хипнотизирани от онази словесна магия на праотеца Адам, ние си въобразяваме, че има едно отделно нещо, ‘виждащ’, което с помощта на процеса, наречен ‘виждане’, вижда някакво си там друго нещо, наречено ‘виждано’. След това пък съвсем естествено си въобразяваме, че ние сме *тъкмо* ‘виждащите’, които са абсолютно отделни от ‘вижданото’” (Уилбър, 1979: 72).

“...по-скоро аз, ‘виждащият’, съм идентичен с онова, което се разкрива пред погледа ми. Т. нар. ‘виждащ’ не е нищо друго, а всички онези гледки, които съзира” (Уилбър, 1979: 73). “От това следва и неизбежният извод: няма отделен ‘Аз’, който е откъснат от света” (Уилбър, 1979: 75). Уотс: “Има само преживяване. Няма нещо или някой, който преживява преживяването.”

От всичко това е ясно защо ‘когитацията’, интенцията, различаването на ноезис от ноема (Хусерл) трябва да се отхвърлят като нещо ‘безусловно’. Това различаване е описание, което може да е полезно в контекст.

§ 17

В немската класическа философия (Кант, Фихте, Шелинг и Хегел) се обособяват ‘разсъдък’ и ‘разум’ като две степени или форми на мисловност, две ‘способности’ (Кант) и две ‘отношения на мисълта към реалността’ (Хегел).

Не са разграничими ‘разсъдък’ и ‘разум’ като някакви способности или мисловни сфери. Това разграничение може да се приеме само условно – като разграничаване на форми на мислене в смисъл на анализ на понятия и синтез на концепции.

Хегеловата концепция за разсъдъка и разума може да се приеме като условно разграничаване на форми на мислене, но защо е нужно да хипостазираме ‘разсъдъка’ и ‘разума’ като способности, като сфери, като равнища на мисловното отнасяне към действителността? Намираме ли опитно тези сфери в себе си, намираме ли ‘нисша’ и ‘висша’ мисловна сфера, намираме ли анализа за низше, а синтеза - за висше ниво?

Или по-скоро смесваме без усилие и даже несъзнателно синтез и анализ?

§ 18

Психичната болест хем е ментална, хем е болест на цялото тяло. И все пак тялото боледува ‘психогенно’. Не може да се каже, че ум и тяло са две, но не може да се каже също, че са и едно. Каква метафизика може да опише такова отношение?

§ 19

Проумяването е акт преди и независимо от науките, културите и философията. Независимо от онтологията, натурфилософията и херменевтиката. Думата ‘про-умяване’ не е натоварена поради ненатовареността на ‘ум’ в западната философия. Такава категория няма в класическата и съвременна западна философия (Аристотеловият ‘*πους*’ не присъства в потока на разгръщане на западната философия).

Но защо светът трябва да се проумее? Проумяването следва възприемането и го усилва. Проумяването повишава силата на живота. Да проумеем времето или това, което се нарича време, потокът на живота, значи да проумеем и *формата на света*. Нап-

пример, защо времето тече в една посока. Възприятието дава течението, а проумяването вниква по-дълбоко и разбира течението като срещутечение на живот и свят, което се засвидетелства от неподвижен ум.

Познанието на реалното, в потока на света-живот, не е и не може да бъде доказвано. Хайдегер го нарича *откритост* на *Dasein*. Какво се доказва и обосновава? Онова, което е елемент от строяща се сграда. То се строи върху основа. Сгради са теориите, концепциите; математическите теореми са части от такива сгради. Доказването не е нищо друго, освен експанзия на формата на концептуален артефакт в полето на концептуалните артефакти.

Тук здравият разум се заема с ‘изясняването на ситуацията’, освободено от всякакви претенции и ограничения на западен или източен архетип, на европейска историческа поставеност или на традиция във философията.

Да се проумее и изясни светът е неясна задача. Тя може би е утопична, имайки предвид, че не можем да проумеем света в трансценденция, не можем да излезем от него. И все пак това постоянно се предприема. Защото хората искат да знаят защо са тук и какво представлява този живот в този свят.

§ 20

Светът се живее и така е свят. Светът може да бъде проумян от позиция ‘в самия свят’. Проумяването може да бъде изказано по различен начин. Няма привилегирован език за това. Може с изказването и без изказването. Това не е жизнено необходимо в този свят, както е жизнено необходимо да се разпознават жизнените от смъртоносните неща и събития в пространството и времето.

§ 21

Ситуацията на проумяване на формата на света не е изказуема в някаква езикова форма по-добре, отколкото в друга. Изказването при това не значи обяснение. Тази ситуация е преди всичко извънезикова.

Да проумееш нещо *не значи да създадеш понятие за него*, а да *вникнеш* в него. Понятието може да попречи на вникването. Защото понятието изказва и свързва в едно определени, подбрани моменти, които са ограничени от концептуална схема.

Проумяване значи да схванеш нещо с ума си, без да си служиш непременно с име. Да вникнеш в него като светова форма, да го възприемеш съзнателно, силно, всеотранно, дълбоко. Тогава ще схванеш как то се явява, как то става и престава. Ще разбереш защо се държи така, а не иначе. Ще си изясниш положението при него. Ще подредиш по този начин безредията чрез еднообразие и разнообразие. Когато сведеш разнообразието до минимум, ти си проумял докъдето можеш за момента.

Значи може да се каже количествено, че проумяването е *намаляване на информацията*. Това е опростяване на сложното, подреждане на хаоса. Нещото се свива, фокусира, вижда се формата му.

§ 22

Проумяното нещо може да се разпознае, именува и положи в *понятие* като ‘нещо’. Това става, когато заучаваме нещо ново.

Експеримент с научаване. Учиш се да танцуваш. Изучаваш фигурата ‘енчуфла добре’. Ти виждаш да го правят, не знаеш какво е и не знаеш как го правят. Изглежда ти напълно непознато, сложно и невъзможно за запомняне и възпроизвеждане.

Обучаваш се. Виждаш във фигурата познат елемент, да речем, разпознаваш първата тройка стъпки като ‘ботафуего’ надясно. После виждаш, че този елемент е продължен във втори, който е негово огледално копие на движението на краката: ‘ботафуего’ наляво. Така сглобяваш движението на краката в 6 такта: “ботафуего” надясно – “ботафуего” наляво. Това е елементарно подреждане на хаоса в двучленна вариация на една и съща стъпка.

Но през това време ръцете изпълняват движение, непознато от “ботафуего”. Ти си в двойка с дама, трябва да завъртиш дамата и да я прихванеш в края. Виждаш, че при първото “ботафуего” кавалерът вдига лява ръка с дясната на дамата и тя се завърта, а после дясната на кавалера докосва дясното рамо на дамата. А при второто “ботафуего” дамата се завърта в обратна посока и се връща близо до кавалера, при което той я прихваща в характерна за салса поза, също позната. Значи крайната поза е позната, вдигането на ръката е познато, остава само да се съчетае с движенията на краката. Това е ново, то се прави и се повтаря многократно, за да се слоят елементите. И фигурата е научена.

Значи онова, което е повторяемо като форма, но в различни посоки, се съкращава до едно и остава само различието в посоките. Онова, което е познато, се прибавя механично и за него усилието е нулево. Остава съвсем непознатото като елементи и съчетания между фигури на ръце и крака. Така научаването е съкращаване и запомняне. Това може да се изкаже като проумяване.

Научаването е контролируемо от ума. Затова можеш да го направиш, без да гледаш учителя, когато си го схванал.

Същото се отнася до всичко, което се научава.

Това е схващане на форма в света (пространство-времева) чрез дума, понятие, определение, с което еднократно се обхваща множественото. Схващането е проблематично: условно, релативно, приблизително, еластично, променливо.

То се съчетава с отрицателната верига на от-мислянето: схващането и отстраняването на излишни понятия, препятстващи схващането, подвеждащи, прикриващи и заблуждаващи.

Новото схващане има друга форма. Така се показва хоризонт от форми на схващане на едно нещо и на неговото осмислено светуване.

Нещо – понятие – име – форма.

Нещото може да се схваща на степени. Понятието може да се променя и развива. Може да се прави оглед на нещата и ре-визия на понятията чрез раз-глобяване, разтваряне, редукция.

§ 23

Тук става въпрос не за ‘мислене на мисленето’, а за мислене на света.

Мисленето е жив процес на ума в рамките на живата форма. Неговата дистанция от тялото го прави способно да създава фикции. Смисълът е поместеност в жизнен процес. Разбирането е колективно (интерсубективно) разпознаване на човешката жизнена определеност (смисъл). Тълкуването не бива да се бърка с проумяването на света. Текстът не е свят и не живее. Светът не е текст и не говори. Но човешките творения са ‘натоварени’, о-живявани със значения и смисъл и затова подлежат на разбиране.

§ 24

Мисловната сфера е необхватно поле от мисли с понятия, които са трудно различими като спекулативни (чисти) и емпирични. Всички ‘чисти’ понятия - битие-небитие, явление-същност, всеобщо-единично, възможност-действителност, имат перцептивен произход и реални референти само в перцептивно поле.

§ 25

Какво е мислене?

Ами мислене! Няма отговор за същността ‘мислене’, ако не измислим такъв.

Примерно:

Мисленето е субстанция. Мисленето е атрибут на субстанцията.

Отражение на света. Идеална дейност, отражение на материята.

Свободна и фундаментална дейност на духа.

Мисленето е движението на мисълта.

Мисленето е промяната на ума.

Мисленето е движение на логоса по разкриване на (нескритото) битийстващо.

Мисленето е дейност на разума, разсъдъка, ума.

Мисленето е способност. Има два вида мислене: разсъдъчно и разумно.

Всичко това са спекулативни дефиниции и деления на мисленето, резултат от определени понятия и термини, отношения между тях и твърдения за отношенията. В света няма такъв обособен феномен, ако забравим думата ‘мислене’. ‘Мисловността като такава’ е фикция и не може да бъде намерена. Свидетелство за това са дефинициите, изброени по-горе. Всички те са кръгови, съдържат тавтологична симетрия и зависимост между мислене и ум, ум и разсъдък, разум и способност. Разликата между способността за мислене и мисленето е простата разлика между възможност и действителност – една чиста конвенция. Разликата между ума като нещо и мисленето като неговото движение е също чисто категориална – разлика между нещо и процес. Няма специфика в тези дефиниции на мисленето, които да го обособяват като нещо отделно, самостоятелно, същностно.

Мисленето убягва като всяко друго нещо, чиято същност се търси. Това не е, защото е трудно намирането на същността на мисленето, а защото няма такава. Това е име за вътрешния диалог, потока на образи в съзнанието, мисловното направляване на речта. Всички тези определения са само смяна на израза на нещо неизразимо, извънезиково, което ние обособяваме изкуствено като нещо, процес, същност: мислене. От тази единичка дума не трябва да се преминава към поставянето или допускането на същността мислене.

И все пак мисленето е така ясно и очевидно за всеки, както са виждането и чуването. Но също като виждането и чуването мисленето в неговата чистота е неопределимо отвън, а само отвътре като разпознаване на собственото мислене.

Смисленото говорене за мисленето започва, когато намираме феномени на мисленето, форми, структури, процеси...

Има все пак сякаш ум като нещо относително неподвижно и мислене като негово движение. Защото понякога умът просто съзнава и не мисли за нищо.

Очевидно има поток на мисленето; мисли, изречения, образи текат: появяват се, стоят, променят се, изчезват.

Има мислено говорене и представяне на образи.

Усещания, възприятия, емоции, чувства, прониквания и т. н. - всичко това е смесено с реч и може да се нарече мислене в широк план. В тесен смисъл мислене може да се нарече ‘логичната’ последователност от мислени, казани или написани изречения.

Всеки знае какво е мисленето по собствен опит. Не знае само онзи, който не мисли. Мислите ли, че на него може да му се обясни?

Мисленето е свързване на представи, говорене на ум, съотнасяне на понятия, аргументиране, опровергаване, доказване, опровергаване, проектиране, проследяване, решаване и още хиляда процеса. Няма отговор за ‘същността на мисленето’. Нито един от тези процеси не е ‘чисто мислене’.

§ 26

Мисленето започва с делението.

Светът може да се раздели произволно.

Най-старото систематично деление навярно е китайската двойка *ин* и *ян*.

§ 27

Как възниква една мисъл?

Гледам филм за корейско селище. Хората са потънали във всекидневен труд. Като гледам тези хора, си мисля: “Те живеят порядъчен живот. Затова заслужават да го изживеят.”

Философски жаргон: “Тази мисъл не е случайна. Тя е мисъл-идея. Идея за порядъчността ‘като такава’. Порядъчността е обратна на порочността и е добродетел, заслуга, затова порядъчният живот си заслужава да се живее. Т.е. непорядъчният живот тогава не си заслужава да се изживее. “

Емпиричен жаргон: “Тази мисъл възниква по повод на виждане на туземни хора в лодки в Корея. Тя не би минала през главата на всеки, който види тези корейци. Тя не е очевидна. Просто на мен ми е направило впечатление нещо в израза на някой или на няколко от тези хора. Тя е произволно движение на ума, задвижено от емоционално впечатление, което пък е резултат на натрупани други впечатления и възприятия, в момента съвсем неосъзнавани. Но това не значи, че тя е вярна.

Възможно е в ума на помислилият да има някаква представа за порядъчен живот. Може той да е от семейство, където порядъчността се цени високо.

В показаните на филм корейци в лодка има задоволство, но и скромност, те се връщат от успешен риболовен ден, изморени. Но не това е, което задвижва мисълта. Ето, тези хора махат весело с ръка към оператора. Те го зачитат и поздравяват. И аз ставам великодушен към тях, те ми стават симпатични. Навярно зрителят няма да види и оцени как те са порядъчни, ако не беше това специално махване към него.

Та: Как възниква една мисъл?

Спонтанно. По повод на възприятие. На основата на минал опит. Тя свързва невидим минал опит с ново възприятие. Мисълта е нова. Тя следва целия досегашен опит или мисловна верига и е зависима от нея.

Хората мислят това, което следва от енергетиката и формата на тяхното Его, както са съчетани в момента и провокирани от ново възприятие.

Мисълта е нова, защото констелацията от форми и сили, които я създават, е уникална. Да се научим да проследяваме такива мисли, може да е път към познание на собственото Его. За какво мислим, е мотивирано от Его-то.

§ 28

Всичко из-мислено може да се от-мисли.

Литература

- Рорти, Р. *Философията и огледалото на природата*, С., Наука и изкуство, 1998.
 Уилбър, К. *Без граници*, С., ЛИК, 2002.
 Spiegelberg, H. *The Phenomenological Movement. A historical introduction*. Hague, 1963.